

Товстоліс А.І.,
старший викладач кафедри
соціальної економіки та ринкових відносин
*Навчально-науковий інститут управління та адміністрування
Чернігівського національного технологічного університету
місто Чернігів, Україна*

ПРОБЛЕМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Sustainable development issues

Key words: sustainable development, globalization, international organizations.

The notion of the concept "sustainable development" was defined. The latest achievements of international organizations and scientists in the study of sustainable development issues were analyzed.

Визначено зміст поняття „сталий розвиток”. Проаналізовано новітні здобутки міжнародних організацій і вчених у вивченні проблематики сталого розвитку.

Ключові слова: сталий розвиток, глобалізація, міжнародні організації.

Світова цивілізація перебуває у стані глибокої системної кризи, що охоплює економічні, соціальні, екологічні й демографічні проблеми. Розуміння небезпечності названих проблем для життєдіяльності нинішніх поколінь та нащадків привело світове співтовариство до розуміння необхідності змінити існуючу парадигму цивілізаційного розвитку і звернутися до вирішення цієї проблеми.

За ініціативою Генерального секретаря ООН у грудні 1983 р. була створена Міжнародна комісія з навколишнього природного середовища та розвитку і це було першим суттєвим проявом суспільної реакції на загрозу існування людської цивілізації. Комісія підготувала Доповідь „Наше спільне майбутнє”, в якій було проголошено поняття „сталий розвиток”. Сталий розвиток визначено як такий, що забезпечує потреби сучасного покоління і не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. [1, 7] Якщо сказати дещо спрощено, сталий розвиток суспільства можна охарактеризувати як такий, за якого людина не робить значної шкоди природним системам і вони встигають себе відновити. Тобто – це розвиток, який можна розглядати не лише як підтримуваний, а й як такий, що підтримує. Через негативні аспекти людської життєдіяльності природа суттєво потерпає, стає залежною від діяльності людини і вже не може обійтися без її підтримки.

Словосполучення „сталий розвиток” є перекладом з англійської мови: sustainable development дослівно означає „розвиток, що підтримується”. Деякі фахівці вважають, що більш вдалим перекладом українською мовою є словосполучення „стійкий розвиток”, яке містить такий аспект – здатність утримувати рівновагу, не падати, не руйнуватися. Ще одна група фахівців в Україні вважає більш вдалим словосполучення „збалансований розвиток”. [2, с.25]

У Ріо-де-Жанейро у 1992 р. відбулася конференція ООН, присвячена проблемам навколишнього природного середовища та розвитку. На цій конференції було ухвалено ряд документів і проголошено нову концепцію розвитку, що передбачає врахування економічних, екологічних і соціальних проблем людства, тобто концепцію сталого розвитку. Це були перші політичні зобов'язання щодо перспектив збереження людської цивілізації, прийняті вищим органом співробітництва.

Людство і раніше зустрічалося з кризовими явищами в економіці, екології, соціальній сфері, але йшлося про локальні кризи, які вдавалося перебороти. Зараз мова йде про системну кризу світової цивілізації („людина-суспільство- природне середовище”). Криза зумовлена нерозумним господарюванням людини, яка у намаганні поліпшити свій добробут зруйнувала баланс між природою і суспільством. Глобалізація процесів економічного реформування потребує вдосконалення існуючих і розробки нових механізмів функціонування національних економік у напрямі синхронізації відповідей на виклики і загрози XXI ст. Крім безпрецедентного зростання економіки у світових масштабах відбувається істотне збільшення світового населення, перехід на європейські стандарти якості життя. За прогнозами Світового банку, внаслідок цих тенденцій до 2030 р. потреба в продуктах харчування зростає на 50%, а проблеми доступу до джерел води стануть критичними, особливо для сільськогосподарських цілей. Усе це загострює дефіцит важливих стратегічних ресурсів, стимулює попит на енергію, продовольство, воду та вуглеводневу сировину. [3]

У центрі процесу глобальної деградації навколишнього середовища перебуває сама людина з її споживацьким ставленням до природи. Дану проблему слід розглядати більш широко, бо вже зрозуміло, що доля цивілізації залежить не лише від ставлення людини до природи. Не менш важливим є спадкоємність поколінь у розумінні життєвих матеріальних і духовних потреб, у

збереженні загальнолюдських, цивілізаційних цінностей, традицій гуманізму, необхідності зміни ментальності, визначенні нових цілей та орієнтирів суспільного та особистісного розвитку, винайденні компромісу між людськими потребами і обмеженими можливостями природи. Йдеться про необхідність вироблення чіткої цільової орієнтації стратегії розвитку людства. Так, Л.Г.Мельник, аналізуючи напрями і умови розв'язання проблеми сталого розвитку, вважає: „Сстійкий розвиток може бути досягнутий ... тільки за умови кардинальної трансформації матеріально-енерго-інформаційних потоків, що обслуговують виробничу систему. При цьому має бути істотно скорочена їх матеріально-енергетична частина і збільшена інформаційна. Практично сформована екологічна ситуація на планеті залишає тільки один шлях – фізичного і духовного вдосконалення і розвитку інформаційної індустрії. Відповідно, має бути кардинально реформована сама соціально-економічна система, включаючи зміст економічних орієнтирів, технологічних систем, стилю життя”. [4, с.444]

Після конференції у Ріо-де-Жанейро (1992) світовим співтовариством було прийнято та опубліковано десятки важливих документів і рекомендацій, проведено сотні симпозіумів, форумів і конференцій. Розроблялися критерії та індикатори сталого розвитку. Що ж до їх реалізації, то тут результати є менш вражаючими. Мова може йти лише про глибшу і детальнішу теоретичну розробку проблеми.

Сучасні загрози прогресуючої глобалізації економіки для сталого розвитку криються, зокрема, в таких тенденціях: трансформування ролі міжнародних організацій (часткова втрата останніми наднаціонального регулятивного впливу і авторитету на міжнародній арені) внаслідок ігнорування окремих ключових рішень міжнародних інститутів найпотужнішими державами світу; посилення могутності ТНК; нерівномірний економічний розвиток країн і перенесення шкідливого виробництва з розвинутих країн до країн, які розвиваються, що, по суті, не розв'язує проблему. Можна додати, що у контексті сталого розвитку на одне з перших місць виходить експлуатація ресурсів у країнах, що розвиваються. В.Белло у своїй праці „Де глобалізація: ідея для нової світової економіки” наголошує, що з 90-х років ХХ ст. легітимність багатостороннього глобального економічного порядку стала зникати, що, у свою чергу, певною мірою загострило необхідність надання невідкладної допомоги навколишньому середовищу. [4, с.8]

Проблематика сталого розвитку дискутується у межах багатьох міжнародних інститутів, серед яких значущих результатів у цій сфері вдалося досягти ООН, яка виступає головним форумом для обговорення питань даної проблематики.

Новітнім здобутком ООН у вивченні проблематики сталого розвитку став підсумковий документ Конференції ООН зі сталого розвитку, що відбулась у червні 2012 р. у Бразилії – „Майбутнє, якого ми прагнемо”. В цьому документі задекларовані наміри відносно інтенсифікації міжнародного співробітництва з метою подальшої активної імплементації наведеної концепції на всіх рівнях для підтримання продовольчої безпеки і повної зайнятості, соціального захисту населення, безперебійного водопостачання і санітарії, ефективного природокористування тощо. Важливим документом у напрямі зменшення негативних ефектів від глобалізації, слід вважати розробку „Нового покоління” інвестиційних пріоритетів і заходів ООН, покликани узгодити інвестиційну політику з потребами сталого розвитку. Названий документ розглядає як міжнародний, так і національний рівень інвестиційної політики. Центральне місце у межах нових інвестиційних принципів належить проблемам економічного зростання і сталого розвитку, соціально та екологічно етичної поведінки компаній у процесі інвестування, корпоративної соціальної відповідальності.

Найістотніша роль у забезпеченні фінансової складової сталого розвитку належить МФО МБРР, Міжнародній фінансовій корпорації, ЄБРР та ін. Так, Світовим банком для кожної галузі окремо розробляється програма, згідно з якою відбувається реалізація концепції сталого розвитку – „План дій у сільськогосподарській сфері”, „План дій щодо сталого розвитку інфраструктури”, стратегії діяльності у сфері навколишнього природного середовища, енергетики, транспорту. [3]

Підтримка сталого розвитку ООН та іншими економічними організаціями і фінансовими інститутами здійснюється за такими основними напрямами: розробка міжнародних правил, кодексів поведінки і програм у сфері сталого розвитку; участь у створенні та фінансуванні проектів, спрямованих на впровадження енергозберігаючих та інших типів новітніх технологій, модернізацію існуючих об'єктів інфраструктури; консультативні послуги, що полегшують доступ підприємств до кредитних ресурсів і забезпечують промислові компанії необхідною інформацією про використання таких технологій.

Основні положення розглянутих міжнародних документів відповідають стратегічним цілям і завданням економічної інтеграції України до міжнародного економічного простору. Стратегічні інтереси держави полягають у забезпеченні стабільного соціально-економічного розвитку, ґрунтованого на раціональному використанні, охороні та відтворенні природного ресурсного потенціалу, збереженні здоров'я населення.

Україна володіє рядом передумов, достатніх для подолання світоглядних, економічних, соціальних, екологічних загроз і усвідомленої протидії глобальним викликам. Україна має, насамперед, унікальні інтелектуальні сили, завдяки яким розвиваються світові надбання економіко-філософських знань, які забезпечують сталість розвитку. Україна володіє унікальними матеріальними

благами, які важливо зберегти для нащадків. Йдеться, насамперед, про абсолютні блага – визначальні та безальтернативні для забезпечення існування і життєдіяльності людини. Цими благами є, в першу чергу, природні ресурси, які люди не здатні нічим замінити. [5, с.13]

Початок XXI ст. ознаменувався посиленням та активізацією діяльності ТНК у напрямі розширення їх участі у реалізації концепції сталого розвитку. ООН належить центральна роль у процесі залучення транснаціонального бізнесу до впровадження основних атрибутів сталого розвитку у країнах світу. Саме ООН формує нормативно-правові основи для гармонізації економічних, соціальних та екологічних інтересів у межах діяльності ООН. Найважливішими ініціативами ООН у цій сфері є Принципи відповідального інвестування, Глобальний договір і Фінансова ініціатива Програми ООН з навколишнього середовища, які об'єднують різних суб'єктів міжнародних відносин у сфері сталого розвитку.

На даному етапі участь ТНК у реалізації концепції сталого розвитку є невід'ємною складовою поведінки більшості суб'єктів міжнародних економічних відносин, що обумовлено посиленням загрози глобальної екологічної катастрофи.

Досить поширеною є думка вчених про можливість досягнення сталого розвитку з формуванням інформаційного суспільства. Оскільки основу для інформаційного суспільства складають виробництво і споживання інформації, то, на думку дослідників, їх виробництво можна нарощувати безмежно без шкоди для природи. Вчені передбачають зменшення витрат у зв'язку з формування віртуальних підприємств і ринків, заміною переміщення людей у реальному просторі на віртуальне, духовної продукції – на електронну версію тощо.

Але, констатуючи такі можливості, інші дослідники пишуть про їх ефемерність і називають нереалістичними прогнози про дематеріалізацію способу життя і припущення про скорочення зростання виробництва індустріальних товарів. Сподівання вчених вирішити проблеми сталого розвитку в рамках інформаційного суспільства є досить проблематичними.

Висновки. Проблема сталого розвитку – багатогранна і складна. Фактично йдеться про загрозу існуванню людської цивілізації. Висновки дослідників щодо можливостей реалізації концепції сталого розвитку можна вважати оптимістичними. Проте дискусійним залишається головне питання: як забезпечити її реалізацію?

Аналіз теоретичних досліджень та існуючих реалій спонукає вчених до висновку про складність питання про наявність реальних можливостей для здійснення сталого розвитку. Зокрема, мова йде про відсутність системного підходу до їх вирішення, нової соціально-економічної концепції розвитку тощо.

З огляду на новітні реалії світового господарства слід зауважити, що сьогодні в окремих країнах проблематика сталого розвитку дещо відійшла на другий план у зв'язку з погіршенням економічних показників. Проте навколишнє природне середовище є універсальною категорією, а отже, проблема реалізації концепції сталого розвитку є міжнародною і вимагає відновлення активних дискусій у цьому напрямі, навіть не зважаючи на економічні негаразди.

Головними суб'єктами реалізації концепції сталого розвитку на міжнародному рівні виступають міжнародні економічні організації. Важливою проблемою є необхідність створення спільного довгострокового плану дій цих організацій з метою уніфікації та систематизації їх діяльності і уникнення дублювання функцій цих організацій у сфері сталого розвитку. Необхідно продовжити політику міжнародних економічних організацій щодо залучення до процесу реалізації концепції сталого розвитку ТНК.

Концепція сталого розвитку відображає глобальні проблеми. Проте реалізуватися вона повинна на всіх рівнях: глобальному, національному, регіональному. Велика відповідальність за впровадження рекомендацій провідних світових структур покладається на національні уряди.

Список використаних джерел

1. Циганов С.А. Проблеми сталого розвитку у контексті неоліберальної моделі глобалізації /С.А.Циганов, А.М.Яншина //Економіка України. – 2013. - №4.
2. Сталий розвиток суспільства. Навчальний посібник. /А.П.Садovenko, Л.Ц.Масловська. – К., 2011. – 392 с.
3. Офіційний сайт компанії Групи Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>.
4. Основи стійкого розвитку. Навчальний посібник /за ред. Л.Г.Мельника. – Суми : Університетська книга, 2005. – 654 с.
5. Корнійчук Л. Сталий розвиток і глобальна місія України /Л.Корнійчук, В.Шевчук //Економіка України. – 2009. - №5.